

Blijf scherp

Dilemmapp Special: thema 'AI'

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

Juni 2026

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

Nederland rekt op zijn accountants.

De leden van de Koninklijke NBA vormen een brede, pluriforme beroepsgroep van ruim 22.000 professionals werkzaam in de brede accountantspraktijk, bij de overheid, als intern accountant en in het management van organisaties. Integriteit, objectiviteit, vakbekwaamheid en zorgvuldigheid, vertrouwelijkheid en professionaliteit zijn essentiële beginselen voor iedere accountant. De Koninklijke NBA helpt accountants hun cruciale rol in de maatschappij te vervullen, nu en in de toekomst.

Dit document bevat bladwijzers, hyperlinks en navigatiebuttons.

 Adobe Acrobat bladwijzers - toetsencombinatie 'Ctrl-b'

 Tekst is een intern document- of externe hyperlink

 Naar inhoudsopgave

 Vorige pagina

 Volgende pagina

© 2026 Koninklijke NBA

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de NBA.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk	Pagina
Blijf scherp	5
Interview met moraalfilosoof Katleen Gabriels <i>'Waar trekken we de grens?'</i>	6
Dilemma: Klant wuift bezwaar weg	8
Interview met Hoofd Digital Assurance and Innovation bij KPMG Aram Falticeanu <i>'De professioneel-kritische blik van een mens kun je niet vervangen'</i>	9
E-learning: Moreel scherp blijven. Waar zit jouw blinde vlek?	11
Dilemma: Moet ik mijn beproefde werkwijze loslaten?	12
Interview met CEA-secretaris Coen Bongers <i>'Wie AI ziet als een bedreiging van het onderwijs, gaat voorbij aan de mogelijkheden'</i>	13
Dilemma: Herhaaloefening	15
Interview met Hoogleraar accounting Jan Bouwens <i>'We kunnen niet vertrouwen op de blauwe ogen van AI'</i>	16
Dilemma: Cfo loopt weg met AI	18
Moreel besluitvormingsmodel	19
Interview met AFM-toezichthouders Sean Weggelaar en Marc van Gestel <i>'Drie principes zijn voorwaarde voor AI-gebruik'</i>	20
Dilemma: Ad hoc AI	22
Instructie: Hoe gebruik je de DilemmApp	23

Blijf scherp

De toekomst van accountants is een toekomst met AI. Accountants die deze technologie omarmen zullen floreren, schrijven de opstellers van de NBA-leidraad *AI in control*. Mits deze inzet is voorzien van essentiële vangrails, zoals duidelijke doelstellingen, governance, risicobeheersing en voortdurende monitoring.

Toch blijven er ook vragen. De technologie ontwikkelt zich razendsnel. AI is het ene moment een super-assistent die data voor je ophaalt en daar algoritmen op loslaat, maar het kan ook steeds meer zelf analyseren. Een statistische steekproef kun je narekenen, maar hoe weet je nu of de uitkomst van een AI-tool klopt? En hoe ga je cognitieve offloading (uitbesteden van mentale taken) tegen als AI steeds meer vaardigheden van ons overneemt? Uit een wetenschappelijke studie blijkt dat artsen die AI gebruiken bij colonoscopieën slechter worden in het herkennen van vroege tekenen van darmkanker. Gezien de rol die de accountant moet pakken – deel uitmaken van de technologie en zorgen voor traceerbare, beheerst veilige uitkomsten – lijkt dat risico van cognitieve offloading voorlopig verwaarloosbaar.

In deze publicatie worden interviews met een moraal-filosoof, hoogleraar accounting, hoofd innovatie bij een Big Four-kantoor, commissielid eindtermen en de AFM afgewisseld met dilemma's rond AI. Hoewel de meningen van de geïnterviewden op onderdelen van elkaar verschillen zijn ze het over één ding eens. Het gebruik van AI vraagt om een alerte kritische houding van de accountant. Daarbij helpen deze dilemma's.

Dilemma-interview

Moraalfilosoof Katleen Gabriels

‘Waar trekken we de grens?’

Fotografie: Joey Roberts.

De belofte van AI - gemak en tijds winst - is verleidelijk, maar er is een trade-off, waarschuwt Katleen Gabriels, moraalfilosoof gespecialiseerd in computerethiek aan de Universiteit Maastricht. Vaardigheden nemen af en onze relatie tot elkaar verandert. ‘We worden verleid door technologie die zich opdringt.’

Hoe ben je in dit vakgebied verzeild geraakt?

‘Tijdens mijn studie moraalwetenschappen ontstond in 2007 de hype rond SecondLife, een virtuele wereld waarin iedereen zijn eigen 3D-personage creëert. De belofte van de ontwikkelaars achter het platform was dat je kon worden wie je wil zijn. De vraag die mij fascineerde was wat voor persoon je wordt als je zoveel vrijheid hebt. Welke mechanismes zijn er om moraliteit te reguleren? Je kan in Second Life bijvoorbeeld een tweede avatar maken om anderen te bespioneren. Vanaf toen ging ik mij met computerethiek bezig houden. Ontwikkelaars denken dat ze neutraal zijn, maar ze hebben een grote invloed op gedrag en maatschappelijke ontwikkelingen. Ontwikkelaar Chris Wetherell bekende in 2019 dat hij er achteraf spijt van heeft dat hij de retweetfunctie voor Twitter introdu-

ceerde. Retweeten leidt ertoe dat onjuiste informatie zich in een oogwenk verspreidt.’

Is je kijk op AI de afgelopen jaren veranderd?

‘Heel erg. We worden verleid door technologie die zich opdringt. Als je iets opzoekt in Google krijg je ongevraagd een AI-gegenereerd antwoord. AI scant je mailbox. Als ik een vergadering via de mail inplan krijg ik automatisch leessuggesties voor documenten die misschien relevant zijn. Er zijn nu chatbot-apps waarbij je AI als therapeut kunt raadplegen. Het systeem kan in principe inschatten dat jij het bent ook al ben je niet ingelogd. Alles wordt bijgehouden en omdat veel softwarebedrijven uiteindelijk onder een grote speler hangen komt al die data samen op één plek. En het is technologie waar bestaande wetgeving geen vat op lijkt te hebben. In de EU vereist de GDPR (General Data Protection Regulation) bijvoorbeeld dat data over individuen accuraat moet zijn. De makers van chatbots als ChatGPT geven zelf aan dat ze dat niet kunnen garanderen omdat feitelijke nauwkeurigheid in grote taalmodellen zich voortdurend ontwikkelt.’

Wat is een AI-toepassing waar je blij van wordt?

'Zo simpel kun je die vraag niet beantwoorden. Het onderwerp is een kluwen van voor- en nadelen. In de geneeskunde zie je dat AI bijvoorbeeld als second opinion kan worden gebruikt om patronen en afwijkingen in röntgenfoto's te ontdekken. Tegelijkertijd zie je een keerzijde. The Lancet publiceerde afgelopen zomer een onderzoek waaruit blijkt dat artsen die regelmatig AI gebruiken bij colonoscopieën slechter worden in het herkennen van vroege tekenen van darmkanker. Hun vaardigheid neemt af. De vraag is hoe je die cognitieve offloading kunt tegengaan. Je moet in ieder geval in het onderwijs vaardigheden blijven trainen en AI niet klakkeloos als de toekomst omarmen. Wie bij zijn examen tegen de regels in ChatGPT gebruikt is een fraudeur en geen visionair.'

Accountants zien AI als een slimme stagiair. Een tool die taken voor je doet maar je moet hem wel controleren. Klopt die metafoor in jouw ogen?

'Dat is de belofte van de technologie. Het neemt je werk uit handen zodat je tijd over houdt voor belangrijkere zaken. En inderdaad is er niets mis met het uitbesteden van standaard klusjes aan AI zolang je het controleert, want AI kan hallucineren. Er zijn voorbeelden van advocaten die in hun betoog refereren aan rechtszaken die niet bestaan. We staan echter op het punt om veel meer te omarmen dan alleen een ijverige stagiair. We worden afhankelijker van de technologie omdat we persoonlijke boodschappen uitbesteden. AI maakt een fotoboek voor je als je kind jarig is. Als je het uit wil maken met je geliefde laat je ChatGPT het afscheidsbericht schrijven. En we zijn voortdurend online. Wat doet die technologische verbonden-

heid met onze morele verbondenheid? Wat betekent het om autonoom volwassen te worden als kinderen continu worden getrackt door hun ouders? We moeten ons afvragen hoe ver we hier in willen gaan. Waar trekken we de grens? Daarin zijn we als maatschappij nog zoekende.'

Dilemma

Klant wuift bezwaar weg

Ik run samen met een aantal partners een samenstelpraktijk voor mkb-bedrijven. Tijdens een gesprek met een van mijn klanten, directeur-eigenaar van een groothandel in orthopedische materialen, vertelt hij mij dat hij een enthousiast gebruiker is van ChatGPT. Hij heeft persoonsgegevens ingevoerd in een AI-chatbot om vragen van klanten te beantwoorden. Volgens mij neemt hij daarmee een groot risico en is er mogelijk sprake van een datalek. De klant wuift mijn bezwaar weg en vindt dat ik met mijn tijd moet meegaan. Hij roemt de tijdsbesparing en kostenreductie die het oplevert.

Wat doe ik?

1. Ik dring er bij de klant op aan om het datalek te melden bij de Autoriteit Persoonsgegevens
2. Ik spreek met de klant af dat hij een expert inschakelt die de integratie van AI in zijn bedrijf begeleidt.
3. Ik doe niets
4. Ik doe iets anders

Reacties

Ik overleg eerst met een collega of een specialist om na te gaan of er in deze situatie inderdaad sprake is van een datalek. Als dat het geval is, adviseer ik de klant het te melden en een specialist in te schakelen.

Als er een betaalde versie van ChatGPT wordt gebruikt, dan zie ik geen datalek. De data wordt weliswaar opgeslagen maar dat werkt net zoals SharePoint.

Conclusie

Iets meer dan de meerderheid kiest voor optie 2 om zo te voorkomen dat de ceo in zijn enthousiasme schade aanricht met zijn AI-avontuur. Dertig procent vindt het raadzaam dat de klant een datalek meldt. Drie procent doet niets. Overigens oordeelde de Accountantskamer in 2024, in een tuchtklacht tegen accountants die een datalek niet hadden opgemerkt bij een jaarrekeningcontrole, dat accountants geen speciale taak hebben bij de bescherming van persoonsgegevens. Die verantwoordelijkheid ligt bij de vennootschap zelf.

Dilemma-interview

Hoofd Digital Assurance and Innovation bij KPMG

Aram Falticeanu

‘De professioneel-kritische blik van een mens kun je niet vervangen’

De adoptie van AI door accountants is geen sprong in het onbekende, betoogt Aram Falticeanu, hoofd Digital Assurance and Innovation bij KPMG. Veel toepassingen borduren voort op technologie die tien jaar geleden al zijn intrede deed. ‘Het werk wordt leuker met AI.’

Hoe kan een accountant AI gebruiken om audits efficiënter te maken?

‘Het ligt eraan welke vorm van AI je gebruikt. Een AI-gedreven model kan bijvoorbeeld de voorraadmodellen analyseren die van invloed kunnen zijn op aanpassingen in de voorraadwaardering of gerelateerde voorzieningen. Of die van invloed zijn op prijsaanpassingen in de omzet of gerelateerde voorzieningen. Het model maakt gebruik van machinelearning-algoritmen in plaats van rule-based logica waardoor het in staat is om patronen en afwijkingen te detecteren. Daarvoor

gebruikt het historische data en contextuele factoren. Je kunt AI ook gebruiken voor het vastleggen van je werk. Wanneer je bijvoorbeeld vijf observaties over de effectiviteit van een interne controlemaatregel bij een klant wil vastleggen kun je het formuleren van de volzinnen overlaten aan AI. Daarmee win je tijd. Een andere toepassing is de domain specifieke generatieve AI-tool die we binnen KPMG gebruiken. Die helpt je met de uitvoering van de audit en het raadplegen van standaarden. Wat zegt IFRS? Welke controlestappen moet je nemen?’

‘De AI-modellen worden steeds sterker waardoor je als auditor een steeds vollediger beeld krijgt. Toen ik startte als accountant, moest ik nog een order met facturen uit de kast trekken bij een klant. Toen de digitale factuur zijn intrede deed gebruikten we Optical Character Recognition om factuurgegevens uit

gescande facturen te halen. Nu kun je rechtstreeks in het ERP-systeem kijken en data met elkaar vergelijken. We hebben een tool – AI-transactiescore – dat patronen in facturen kan herkennen. Dat model controleert de hele dataset en geeft via elf algoritmen een score. Het trekt ook conclusies. Bijvoorbeeld dat een factuur niet op de juiste wijze is verantwoord. Dat doet het op basis van een door onze experts getraind algoritme. Op die manier haal je er niet alleen de ongebruikelijke transacties uit, maar het verandert ook het gesprek met de klant. Er ontstaan andere vraagstukken. Misschien blijkt dat er op de ene vestiging meer kans is op fouten omdat daar facturen niet op de reguliere wijze worden verwerkt. Voor de eindgebruiker maakt het overigens niet uit welke technologie er wordt gebruikt. Of iets AI is of niet. Als het primaire doel maar wordt behaald.'

Wat moeten accountants beslist niet aan AI overlaten?

'De professionele oordeelsvorming kun je niet aan software overlaten. Vergelijk het met een auto die dankzij slimme voorzieningen steeds meer zelf kan. Toch heb je nog steeds je handen aan het stuur. Zo blijft ook het bepalen van de controleaanpak de taak van de auditor. Zie ik nog andere elementen? Onverwachte gebeurtenissen zoals de toename van het thuiswerken tijdens Covid veranderen de reikwijdte van je controle en leiden tot andere conclusies. Dat vraagt om de professioneel-kritische blik van een mens.'

Wat zijn dilemma's met betrekking tot AI?

'Met de inzet van de huidige AI-tools wordt de toegang tot technologie eenvoudiger en je komt tot een hogere auditkwaliteit. Het haalt de data voor je op en laat er algoritmen op los. Veel uitgebreider en sneller dan een mens dat kan. Maar je kan AI ook zelf analyses laten doen. Daarin schuilt een dilemma voor de accountant. Een statistische steekproef kan je narekenen maar hoe weet je nu of de uitkomst van een AI-tool klopt? Wat doe je met die analyse als je de werkwijze er achter niet kan uitleggen?'

Wat is een misverstand over AI?

'Dat de audit goedkoper wordt door AI. Inderdaad ben je steeds minder tijd kwijt aan de vastlegging maar daardoor kun je in de audit andere gebieden onderzoeken zoals cybersecurity of fraude. Dat zijn werkzaamheden waar een auditor nu maar beperkt aandacht aan kan besteden. AI verandert de manier waarop we met onregelmatigheden omgaan. Als accountant hoef je alleen materiële fraude vast te stellen maar met behulp van AI kom je er ook achter als een medewerker van bijvoorbeeld een bank twee ton verduisterd heeft. Hoewel het niet materieel is, heeft dat voor het imago van een bank grote gevolgen. In de toekomst ziet de auditor die fraude en rapporteert het naar de klant. Het werk wordt leuker met AI. Als auditor kan je gaan focussen op bijzonderheden omdat je niet meer je bevindingen baseert op dat ene emmertje water dat je uit het zwembad haalt. Je kunt nu in alle hoeken en naar de bodem kijken. Zelfs vaststellen of het water in het hele zwembad even troebel is.'

Waar zit jouw blinde vlek?

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

Moreel scherp blijven als accountant

Werken met handreiking 1130 VGBA en het Moreel besluitvormingsmodel

Een nieuwe NBA E-learning

Meteen aan de slag? Kijk dan op www.nba.nl/moreelscherp of scan de QR-code

Dilemma

Moet ik mijn beproefde werkwijze loslaten?

Ik ben auditor en bezig met de controle van een klant voor boekjaar 2025. Ik ben gewend om steekproeven te doen om de jaarrekening te controleren. Het is een specialisme dat ik zie als een fundamenteel onderdeel van ons vak. Weten wat er kan met steekproeven is een kunst. Die expertise bouw je op en moet je bijhouden. Ik lees de vakliteratuur, discussieer erover op fora. De leidinggevende heeft mij gewezen op een nieuwe AI-tool binnen ons kantoor die steekproeven overbodig maakt. Ook van de kant van de klant is de wens uitgesproken dat er AI wordt gebruikt bij de controle. Ik begrijp de efficiëntieslag die hiermee bereikt wordt maar ik vind het moeilijk om mijn beproefde werkwijze los te laten.

Wat doe ik?

1. Ik vertrouw op mijn beproefde methodes. Ik wil niet meewerken aan de uitholling van mijn specialisme.
2. Ik vertel mijn leidinggevende dat ik nu geen tijd heb om me te verdiepen in de nieuwe werkwijze. Ik moet eerst deze deadline halen.
3. Ik ga ermee aan de slag.
4. Ik doe iets anders.

Reacties

Ik zou zowel de tool uitproberen met de nodige checks en daarnaast de vertrouwde methode gebruiken en de uitkomsten vergelijken om zo ervaring op te doen en vervolgens de werkwijze evalueren.

Je moet kunnen meegaan met nieuwe ontwikkelingen dus niet te conservatief blijven.

Ook als je AI gebruikt, moet je blijven investeren in je eigen kennis. Je moet de uitkomsten nog steeds begrijpen om ze te kunnen opvolgen.

De grote vraag is of de leidinggevende ervaring heeft met deze AI-tool. Wanneer dat zo is, zou ik daar eerst meer over willen weten. Als hij die ervaring niet heeft, zou ik toestemming vragen om beide te doen.

Conclusie

Maar weinig deelnemers aan dit dilemma laten deze beker aan zich voorbijgaan. Zestien procent zegt nu geen tijd te hebben om ermee aan de slag te gaan en vier procent weigert zelfs ronduit. Iets meer dan zestig procent gaat overstag, maar uit de reacties blijkt dat men daar wel een voorbehoud bij maakt. De oude werkwijze moet je niet direct loslaten. Terecht, want een nieuwe tool maakt de professioneel-kritische blik van de accountant niet overbodig.

Dilemma-interview CEA-secretaris Coen Bongers

‘Wie AI ziet als een bedreiging van het onderwijs, gaat voorbij aan de mogelijkheden’

AI maakt de accountantsopleiding beter studeerbaar doordat je eenvoudig maatwerk kunt toevoegen aan de leerstof. Aan die maakbaarheid van AI zit ook een keerzijde, aldus Coen Bongers, secretaris van de Commissie Eindtermen Accountantsopleiding (CEA). ‘Hoe voorkom je dat AI het werk van de student overneemt?’

Welke kansen biedt AI aan accountants?

‘Als ik naar AI kijk heb ik een ander vizier dan de gemiddelde accountant. Nadat ik de RA-opleiding afrondde, ben ik het onderwijs ingegaan. Sinds twee jaar ben ik secretaris van CEA. Toen AI zijn intrede deed zag je aanvankelijk een wat verkrampte reactie bij veel

onderwijsinstellingen. Studenten mochten ineens thuis geen portfolio meer maken. In plaats daarvan moesten ze in de gymzaal aan opdrachten werken. Als je AI ziet als een bedreiging van het onderwijs, ga je voorbij aan de mogelijkheden. Gelukkig pakken veel onderwijsinstellingen dat inmiddels goed op.’

Hoe gaat AI de accountancyopleiding veranderen?

‘Als je het goed gebruikt, ondersteunt het je onderwijs. We willen dat de accountancyopleiding studeerbaar, toekomstbestendig en aantrekkelijk is. Dat wordt allemaal beter te realiseren als je optimaal gebruik maakt van AI. Je kunt veel sneller maatwerk bieden voor studenten die meer begeleiding nodig hebben. Als docent merk je wanneer studenten je uitleg niet hebben begrepen. Met AI kun je snel extra uitleg geven, bijvoorbeeld in de vorm van een tekst en een filmpje. Er is een onderwijstool waar AI samen met de student een boekhouding maakt. Bij iedere stap analyseert de tool wat de student doet en legt het uit als de student een verkeerde boeking doet. Dat is een verrijking. AI kan de opleiding niet sneller of makkelijker maken, maar wel beter studeerbaar. De rol van de docent blijft overigens cruciaal.’

Op sommige fora wordt gepleit voor een nieuwe generatie accountants die een meer diepgaand begrip heeft van de technologie om de gevaren van AI te doorgronden. Hoe kun je de opleiding daarop aanpassen?

'We leiden accountants op die goed beslagen ten ijs moeten komen, maar we moeten niet de illusie hebben dat we accountants opleiden in alle technologie achter AI. Daar zijn specialisten voor. Een student moet onder meer de risico's van het systeem zien zodat hij die kan bespreken met de deskundigen. Om de jaarrekening van DSM te controleren hoef je ook geen chemicus te zijn. Voor de accountant van de toekomst is het belangrijk dat hij zijn analysevaardigheden verder ontwikkelt terwijl de meer routinematige taken worden overgenomen. Nu worden al drones ingezet bij audits om te bepalen hoe groot de handelsvoorraad is van een onderneming. Gaat het om tweedehandsauto's dan scant de drone de kentekens en matcht die met een Bovag koerslijst. Als accountant komt het er op aan dat je vaststelt dat de software de juiste bestanden heeft geraadpleegd en alle auto's heeft gefotografeerd.'

Wat zijn dilemma's?

'Het dilemma is dat AI zaken weghaalt bij studenten. Om te kunnen boekhouden heb je kennis nodig maar je moet ook oefenen om de materie te doorgronden. Als die boekhouding geautomatiseerd wordt gevoerd en de foutenanalyse wordt ondersteund door AI maakt de student die meters niet meer. Dat gaat niet alleen over de boekhouding maar ook over de voorbereiding van dossiers, het inlezen van de administratie en het analyseren van de cijfers. De uren die je daarin steekt heb je nodig om een 'timmermansoog' te ontwikkelen. Hoe voorkom je dat AI het werk van studenten overneemt? Een ander dilemma is dat je niet wilt dat je als docent iets nakijkt wat door AI is geschreven.

De student heeft daar een eigen verantwoordelijkheid in. Studenten moeten eerlijk zijn over hun eigen leerproces. Die zelfreflectie moet tussen de oren zitten. Als je accountant wil worden kun je daar niet mee schipperen. Gelukkig is datgene waarvan je het meeste van leert - moeilijke gesprekken, stevige discussies, onderlinge communicatie - nu nog niet na te bootsen met AI. Trainees moeten naast een verslag ook hun eigen dilemma's formuleren. Als ze dat met ChatGPT hebben gedaan prik je daar zo doorheen.'

'Voor degene die les geeft schuilt in het gebruik van AI ook een dilemma. Er zijn al tools waarmee je kan voorspellen welke studenten extra begeleiding nodig hebben. Daarmee begeven we ons wel op glad ijs want hoe zorg je ervoor dat je daarmee geen vooroordelen versterkt. We hebben bij de toeslagenaffaire gezien waar het gebruik van een risicoselectiesysteem op basis van AI toe kan leiden. Gaan we het toestaan dat AI discrimineert? Als onderwijsmanager heb ik om die reden destijds een AI-specialist aangenomen die ook Theologie en Ethiek heeft gestudeerd.'

Dilemma

Herhaaloefening

Ik zit in het tweede jaar van mijn praktijkopleiding als accountant. Nu moet ik een ICAIS-opdracht uitvoeren waarvoor ik een analyse moet schrijven over de rol van IT voor de administratieve organisatie. Voor mij is het een herhaaloefening, want ik heb in mijn vorige opleiding ook al eens zo'n opdracht gedaan. Mijn analytische vaardigheden worden sowieso in de dagelijkse praktijk al voldoende getest, vind ik. Daarom overweeg ik AI te gebruiken voor het maken van de opdracht. Een studiegenoot met wie ik het besprak, raadt het mij af maar ik verwacht niet dat het wordt opgemerkt. Daarnaast weet ik dat ik in de mondelinge toelichting mijn mannetje sta.

Wat doe ik?

1. Ik maak de opdracht met behulp van AI.
2. Ik overleg met mijn praktijkbegeleider of het is toegestaan een deel van de opdracht met behulp van AI te maken.
3. Ik ga op traditionele wijze met de ICAIS opdracht aan de slag.
4. Ik doe iets anders.

Reactie

Ik dien een ontheffingsverzoek in.

Conclusie

AI-geletterdheid is een pre voor accountants, maar AI gebruiken als ghostwriter voor een opdracht is geen goed idee. Het wordt als plagiaat of academische oneerlijkheid beschouwd om het werk van iemand anders als je eigen werk te presenteren. Ook als die ander ChatGPT is. Toch ziet niet iedereen dit dilemma zo zwart-wit. Een derde laat de AI-optie voor wat hij is maar bijna de helft wil toch weten of het niet mogelijk is een deel van de opdracht uit te besteden aan AI. Ze zijn er in ieder geval 'eerlijk en oprecht' over, en dat is weer conform paragraaf 2.3 van de VGBA.

Dilemma-interview

Hoogleraar accounting Jan Bouwens

‘We kunnen niet vertrouwen op de blauwe ogen van AI’

Het is uitgesloten dat je als accountant AI laat oordelen over een accountantsvraagstuk, vindt Jan Bouwens, hoogleraar accounting aan de UvA. Daarnaast doemt een nog groter beoordelingsprobleem op als het gecontroleerde bedrijf AI gebruikt. ‘Er is veel te weinig discussie over. Dat moet veranderen.’

Kan AI een tool zijn voor accountants?

‘Alles staat of valt met de vraag hoe je het gebruikt. Je moet vooraf nadenken over het probleem dat je wilt oplossen. Als accountant ben je de deskundige die nadenkt over een plausibele uitkomst. Vervolgens kun je AI scenario’s laten doorrekenen. Als je het zo gebruikt kun je de uitkomst evalueren aan de hand van wat je vooraf hebt bedacht. Een AI-model kan bijvoorbeeld voorspellen of een lening wordt terugbetaald. Welke trend ziet hij in het terugbetaalgedrag? AI is als een stagiair. Hij neemt je werk uit handen maar je moet hem wel controleren. Als AI je bevindingen bevestigt is dat mooi maar hij kan nooit het bewijs leveren.’

Waarom niet?

‘AI is een black box. Je weet niet hoe het tot een conclusie is gekomen. Daarom kun je niet controleren of het klopt. Stel dat je wil weten hoe groot de kans op fraude is in een bedrijf. Daar kun je een zelflerend AI-model voor gebruiken, maar niets garandeert je dat die uitkomst klopt omdat je niet weet of AI gevoed is met de juiste gebeurtenissen in een oorzakelijk verband. Zijn alle triggers voldoende meegenomen? Ook bij het signaleren van ongebruikelijke transacties speelt dat probleem. AI maakt gebruik van algoritmen om te leren. Het gebruikt honderdduizend beslissingen op basis waarvan het tot uitkomsten komt. Maar hoe plausibel is die uitkomst? Dat moet je kunnen vaststellen. We kunnen niet vertrouwen op de blauwe ogen van AI. Daarom zal AI het werk van de accountant niet makkelijker maken. Integendeel. Je moet nog beter je vak begrijpen want je wordt met veel meer input geconfronteerd. Het wordt eerder complexer. Als je AI alleen inzet om productiever te worden, ga je het verliezen.’

Waarom is het idee van een black box zo verwerptelijk? Als je precies weet waar je de technologie op loslaat kan het toch heel effectief zijn. Wat is het verschil tussen een AI-model dat ongebruikelijke transacties signaleert en de automatische piloot in een vliegtuig?

‘Een automatische piloot handelt op basis van een vaste set van omstandigheden als route, hoogte en windsnelheid. In het geval van generatieve AI is die omgevingsscan heel onduidelijk omdat je niet weet hoe deugdelijk de data is waarop hij zich baseert. Het kan zelfs zijn dat zijn aanname over de zwaartekracht niet klopt. Je creëert ook het probleem van cognitieve offloading. Wanneer mensen te veel vertrouwen op AI-tools neemt hun kritisch denkvermogen af. Dat is wetenschappelijk bewezen. Het zorgt ervoor dat mensen minder diep nadenken. Je verliest op den duur essentiële cognitieve vaardigheden.’

Wat zijn dilemma's voor accountants in het gebruik van AI?

‘Stel dat je de klant hebt beloofd dat hij morgen de conclusie met betrekking tot het financial statement ontvangt. Bij je laatste check met een AI-tool haalt deze je oordeel onderuit. Wat doe je in zo'n geval? Negeer je de uitkomst van het AI-model of ga je verder zoeken en haal je de deadline niet? Als het een beurs-

genoteerde onderneming is, heb je die keuze niet eens. Dan is uitstellen geen optie. En het is niet alleen het gebruik van AI binnen je eigen kantoor dat voor dilemma's zorgt. Ook het gebruik van AI door de klant is een risico. Wat doe je bijvoorbeeld wanneer het bedrijf waarvan je boeken controleert AI gebruikt om beslissingen te nemen? Hoe weet je of de balans klopt als men blind vaart op AI? Er is veel te weinig discussie over. Dat vind ik wel een schrikbeeld. Iedereen is heel voorzichtig met het geven van kritiek. Er is ook bijna geen regelgeving die het gebruik van AI aan banden legt. Integendeel. Het aantal AI-patenten explodeert. Dat wordt een groot probleem.’

Gebruik je zelf AI?

‘ChatGPT is handig voor het schrijven van rapporten. Dat zie ik ook bij mijn studenten. Om te voorkomen dat ik het werk van een AI-tool nakijk, toets ik meer dan vroeger mondeling. Studenten mogen AI wel gebruiken tijdens het tentamen. Ik baseer mijn tentamens altijd op een casus. Wat zijn je basisveronderstellingen? Dan kom je er snel achter of ze zich achter AI verschuilen.’ De eerste stap is het downloaden van de app via de App Store of de Google Play Store.

Dilemma

Cfo loopt weg met AI

Ik werk voor een grote multinational als controller. Vanuit de directie van de Nederlandse vestiging wordt er veel druk op mij uitgeoefend om AI te gebruiken zodat er sneller gerapporteerd kan worden. Ik verwacht dat de tijdswinst teniet wordt gedaan door de vele controles die we straks moeten uitvoeren om erachter te komen of de door AI-gegenereerde uitkomsten kloppen. Het kost tijd om alles na te rekenen. Het zou mij ook niet verbazen als we straks bepaalde automatisering weer moeten terugschroeven omdat het niet voldoet aan de regelgeving. Mijn nieuwe cfo wuift de bezwaren weg. Hij wil graag voorop lopen in innovatie en is dan ook erg gecharmeerd van de mogelijkheden van generatieve AI.

Wat doe ik?

1. Ik doe wat de directie mij opdraagt.
2. Ik vertel de cfo dat het mij niet verstandig lijkt om nu al vol in te zetten op AI.
3. Ik stel een pilot voor om te onderzoeken of de voordelen opwegen tegen de te verwachten nadelen.
4. Ik doe iets anders.

Reactie

Ik zou mij er goed in verdiepen en er stapsgewijs mee aan de slag gaan. Uiteraard met een kritische blik op de uitkomsten.

Conclusie

Traditionele rapportage is afhankelijk van statische spreadsheets terwijl AI met real-time data binnen een paar minuten honderden scenario's kan uitrekenen. En dan verdubbelt de rekenkracht om geavanceerde AI-modellen te trainen ook nog eens iedere zes maanden. Het is niet verwonderlijk dat de directie deze boot niet wil missen. Datzelfde geldt voor het overgrote deel van de deelnemers. Ruim negentig procent gaat ermee aan de slag, maar verbindt er wel een voorwaarde aan. Eerst moet de technologie zich in een pilot bewijzen.

Moreel besluitvormingsmodel:

Inzicht in het besluitvormingsproces

Accountants komen regelmatig in aanraking met complexe problemen waar geen eenduidige regels voor zijn. Denk bijvoorbeeld aan standaarden die op verschillende manieren geïnterpreteerd kunnen worden, het inschatten van frauderisico's, klantrelaties die onder druk staan of leidinggeven die gesignaleerde problemen bagateliseren. Wat dergelijke vraagstukken gemeen hebben is dat ethische principes een rol spelen in het afwegingsproces. Het Moreel besluitvormingsmodel voor accountants geeft inzicht in het proces van besluitvorming en welke factoren hierbij een rol spelen.

Toepassing

Gebruik het model om met elkaar in gesprek te gaan, elkaar te stimuleren, even stil te staan bij het proces. Welke factoren beïnvloeden de besluitvorming? Bewustwording en oefening zorgen voor betere morele besluitvorming en daarmee een goede beroepsuitoefening.

Download gratis

De whitepaper is het volledige brondocument waarin je de onderbouwing van het onderzoek en het model volledig kunt lezen. [Whitepaper Moreel Besluitvormingsmodel voor accountants](#).

De interactieve PowerPoint kun je als (les) materiaal inzetten ter bevordering van bewustwording in je eigen omgeving. [Moreel besluitvormingsmodel voor accountants](#) (nba.nl)

Dilemma-interview

AFM-toezichthouders Sean Weggelaar
en Marc van Gestel

‘Drie principes zijn voorwaarde voor AI-gebruik’

Generatieve AI-tools kunnen prima gebruikt worden in de audit, zolang er aan een aantal principes wordt voldaan, aldus AFM-toezichthouders voor accountantsorganisaties Sean Weggelaar en Marc van Gestel. ‘Als je een fraudegesprek met je team hebt komt een AI-tool misschien met inzichten waar je nog niet aan gedacht had.’

De AFM is bezig met een onderzoek naar audittools binnen accountantskantoren. Wat vormde daarvoor de aanleiding?

Sean Weggelaar: ‘AI ontwikkelt zich razendsnel en het gebruik ervan biedt volop kansen. Als toezichthouder zijn we benieuwd hoe die ontwikkeling er binnen de accountantssector uitziet. AI-tools worden al veel gebruikt in de accountancysector. Dat zien we terug in de informatie die we jaarlijks ontvangen van accountants over de wettelijke controles die ze uitvoeren met geavanceerde tools. We zien generatieve AI-toepassingen in alle fases van de controles. In de afron-

dingsfase worden bijvoorbeeld tools gebruikt om vast te stellen of de conceptjaarrekening aan alle verslaggevingsstandaarden voldoet. Die tool leest de jaarrekening op een heel slimme manier en geeft suggesties. Daar worden we als AFM enthousiast van zolang het verantwoord en beheerst wordt gebruikt. Daarvoor zijn er drie principes. De mens moet deel uitmaken van de technologie en de uitkomsten moeten traceerbaar zijn, met beheerste veiligheid. Die principes willen we terugzien bij het gebruik van een AI-tool. In december publiceren we een rapport waarin we een flink aantal concrete handvatten geven om aan die principes te voldoen.’

Wanneer is een data-analyse tool een AI-tool?

Marc van Gestel: ‘Wij hanteren de definitie van de Europese Commissie. Die is heel ruim. Machinelearning valt bijvoorbeeld onder AI. Maar wat wij daarbij vooral belangrijk vinden, is de wijze waarop de tool wordt toegepast door accountantsorganisaties.’

Vanzelfsprekend is het niet toegestaan om uit te sluiten of te discrimineren, maar ook met geautomatiseerde besluitvorming is het belangrijk om oplettend te zijn wat de tool doet en hoe de tool tot keuzes komt. De tool kan nooit een vervanging vormen voor de verantwoordelijkheid van de externe accountant.'

Weggelaar: 'Los van de definitie die wij hanteren, zijn wij op dit moment vooral geïnteresseerd in het bredere beeld: welke tools worden gebruikt, en hoe verantwoord gebeurt dit? Daarvoor hebben we gesproken met elf RV-organisaties en twee OOB-kantoren. Op basis van de opgedane inzichten kunnen accountantsorganisaties verder verbeteren.'

Hoe houd je als AFM toezicht op een domein dat zo in beweging is?

Weggelaar: 'In principe verandert je rol als toezicht-houder niet. We verkennen de markt, zorgen dat we de risico's begrijpen en dat ze aangepakt worden als ze buiten de toleranties vallen. We leggen vervolgens uit aan de markt waarom we dat hebben gedaan. Die cyclus doorlopen we ook bij dit onderwerp. Wat het interessant maakt is dat we in dialoog met de markt het onderwerp verkennen. Dat zijn heel inspirerende discussies. Soms ontdekken kantoren dat ze ergens nog niet over hadden nagedacht. Hoe lang bewaar je data van klanten bijvoorbeeld in zo'n toolomgeving? Een jaar of veel langer? Is die data wel op de juiste wijze versleuteld bij deze derde partijen? Hoe ga je om met tussentijdse wijzigingen van de AI-tool? En gaat je toolleverancier misschien nog iets met je data doen?'

Van Gestel: 'Primair ligt de verantwoordelijkheid bij de accountant om de risico's te mitigeren naar een acceptabel risico. Er zijn geen simpele stelregels. Het is niet zo dat je geen gratis versie van een AI-tool kan gebruiken. Accountantskantoren kunnen best AI gebruiken als het maar beheerst gebeurt. Dat kan bijvoorbeeld in sommige gevallen via een promptbibliotheek. Een door bureau Vaktechniek beheerde verzameling instructies die AI-tools aansturen. Zo zorg je voor uniforme uitvragen.'

Wat is het grootste misverstand over het gebruik van AI in de audit?

Van Gestel: 'Dat het niet mag van de AFM. Wij zijn voorstander van tools. We denken dat AI-tools het werk leuker en efficiënter kunnen maken voor een accountant, zolang de drie principes - human in the loop, traceerbaar en beheerste veiligheid - worden nageleefd. De sleutel is dat je als accountant je verantwoordelijkheid neemt. Je moet kunnen uitleggen hoe je de tool gebruikt. De meer volwassen tools geven dat zelf al aan. Hoe iets getoetst is, welk artikel is geraadpleegd. Daar zit een hele legenda met bronvermelding bij.'

Weggelaar: 'Wat we van veel accountantskantoren horen is dat ze aanvankelijk met een kritische blik naar AI kijken. De eerste reflex is vaak om het gebruik van apps als ChatGPT te verbieden. Vervolgens blijken jongere medewerkers het op hun telefoon te gebruiken. Dat leidt ertoe dat accountantsorganisaties gaan nadenken over hoe ze het op een beheerste manier kunnen inrichten. Die nieuwe generatie accountants heeft het er echt doorheen geduwd.'

Dilemma

Ad hoc AI

Ik ben accountant bij een middelgroot kantoor. Voor een klant die bezig is met een bedrijfsovername moet snel een due-diligenceonderzoek uitgevoerd worden. Er is veel haast bij. Ik kom erachter dat door mijn team om tijd te winnen generatieve AI is ingezet. In het dossier ontbreekt een audittrail en ook zijn de uitkomsten van de generatieve AI-tool niet gevalideerd. Ik heb mijn bedenkingen bij deze werkwijze. Vertrouwen we niet te veel op de technologie? En hoe veilig is het gebruik van een online AI-tool?

Wat doe ik?

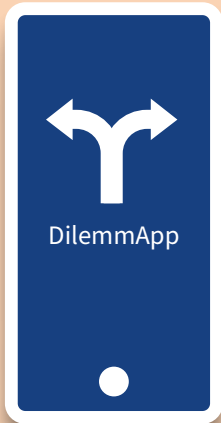
1. Ik ga niet verder met de afronding van het due-diligenceonderzoek
2. Ik gebruik de door AI-gegenereerde uitkomsten in het onderzoeksrapport
3. Ik vermeld expliciet dat AI is gebruikt en onderzoek of er geen regels zijn overtreden door het delen van cliëntinformatie met een AI-tool.
4. Ik doe iets anders

Reactie

Het is op dit moment niet mogelijk om af te ronden. Ik zou hulp vragen bij vaktechniek en compliance.

Conclusie

Een due-diligenceonderzoek zorgt ervoor dat partijen bij een bedrijfsovername weten waar ze aan toe zijn. Daar valt in deze casus wel wat op aan te merken. De meerderheid – meer dan tachtig procent – laat dat niet ongemerkt passeren. Die groep valt in twee gelijke helften te verdelen. De ene categorie staakt zijn werkzaamheden. De andere bakent zijn positie af door het gebruik van AI te vermelden en te onderzoeken of dit wel mag. In het afpellen van het dilemma kan het moreel intervisiemodel helpen. Welke beslissing moet ik nemen? Wie zijn de belanghebbenden? En welk beginsel uit de VGBA is van toepassing?

Instructie:

Hoe gebruik je de DilemmApp

Naar instructiepagina van de DilemmApp. Scan de QR-code

Download de DilemmApp via de App Store of Google Play Store. Gebruik de verificatiecode Accountant. Elke twee weken verschijnt een nieuw dilemma waarbij je kiest uit vier opties. Je ziet direct hoe anderen stemden, kunt reageren en lezen wat anderen schreven.

Welke belangen spelen een rol?

Bij elk dilemma zie je welk belang voor jou het zwaarst weegt:

- Persoonlijk belang (P): jouw positie, relaties en voordelen binnen de organisatie.
- Organisatiebelang (O): winst, reputatie en het belang van de organisatie.
- Maatschappelijk belang (M): eerlijkheid, integriteit en het publieke belang.

Welk type ben jij?

Na het beantwoorden van 10 dilemma's krijg je een profiel, gebaseerd op de scores voor P, O en M. Er zijn zes types:

- **De politicus (P-O-M):** kiest voor carrière en relaties binnen de organisatie.
- **De belangenbehartiger (M-P-O):** focust op maatschappelijke verantwoordelijkheid, ook als dat intern schuurt.
- **De autonoom (P-M-O):** stelt persoonlijke onafhankelijkheid centraal.
- **De loyalist (O-M-P):** volgt de organisatie, ook als dat persoonlijk nadelig is.
- **De idealist (M-O-P):** gelooft in het lange termijn succes via maatschappelijke verantwoordelijkheid.
- **De winnaar (O-P-M):** streeft naar organisatiedoelen en pragmatisch succes.

Ontdek jouw profiel en reflecteer op de keuzes die je maakt!

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

Mercuriusplein 3
2132 HA Hoofddorp
Postbus 242
2130 AE Hoofddorp

T 088 4960 301
E nba@nba.nl
I www.nba.nl